

УДК 330.34:332.142

Л. О. Мармуль,
д. е. н., професор, професор кафедри економіки,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав
ORCID ID: 0000-0002-5589-9338

Л. Ю. Леваєва,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав
ORCID ID: 0000-0002-5589-9338

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.17—18.17

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У МОДЕРНІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

L. Marmul,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav
L. Levaieva,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav

USE OF INTELLECTUAL POTENTIAL IN MODERNIZING THE STRUCTURE OF THE REGIONAL ECONOMY

У статті досліджується вплив інтелектуального потенціалу населення на структурну модернізацію регіональної економіки як запоруки національної безпеки й збереження держави. Визначено, що структурна модернізація регіональної економіки має виняткове значення для сучасної України, яка шукає виходи з фінансових, політичних, соціальних, ресурсних, військових та моральних ризиків і криз суспільства; знаходиться в стані стрімких втрат ринків, територій, обмежень ресурсів і високих витрат на проведення військових операцій, охорону кордонів, підтримку соціальної стабільності з низьким власним технічним та військовим потенціалом у стратегії і тактиці забезпечення національної та регіональної безпеки. Розглянуто зміст та сутність інтелектуального потенціалу особистості, підприємств, регіонів, національної економіки. Виявлено чинники його формування та здійснено їх розподіл за сферами впливу. Визначено основоположну роль інтелектуального потенціалу у модернізації економіки на регіональному та інших рівнях організації та управління. Проте він не може бути ефективним без наявності дієвих інститутів використання, належної організації відтворення та підтримки. З метою забезпечення результативних управлінських рішень необхідно також враховувати взаємозв'язок інтелектуального потенціалу й інтелектуального капіталу.

The article examines the impact of the intellectual potential of the population on the structural modernization of the regional economy as a guarantee of national security and the preservation of the state. It is determined that the structural modernization of the regional economy is of exceptional importance for modern Ukraine, which is looking for ways out of financial, political, social, resource, military and moral risks and crises of society; it is in a state of rapid losses of markets, territories, resource constraints and high expenditures on military operations, border protection, and maintaining

social stability with low own technical and military capabilities in the strategy and tactics of ensuring national and regional security. All the more urgent and extremely important is the awareness of the importance of the intellectual potential of society and the untapped opportunities for its implementation and development in the interests of strengthening and stabilizing its own economy, primarily through its structural modernization at the regional level. The content and essence of the intellectual potential of individuals, enterprises, regions, and the national economy are considered. The factors of its formation are identified and their distribution by spheres of influence is carried out. The fundamental role of intellectual potential in the modernization of the economy at the regional and other levels of organization and management is determined. However, it cannot be effective without effective institutions of use, proper organization of reproduction and support. Knowledge remains a resource that becomes important not only as a level of intellectual capabilities, but also as an economic resource, which becomes the basis and means of creating and implementing innovations. According to expert estimates, the cost of the intellectual potential of modern society exceeds the cost of fixed assets of traditional branches of national economies. Therefore, in order to modernize the structure of the regional economy, one of the crucial priorities for the successful development of the country as a whole is to create conditions and mechanisms for the effective transformation of the nation's intellectual potential into intellectual capital. In order to ensure effective management decisions, it is also necessary to take into account the relationship between intellectual potential and intellectual capital.

Ключові слова: регіональна економіка, структурна модернізація, інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал, використання, національна безпека, управління.

Key words: regional economy, structural modernization, intellectual potential, intellectual capital, use, national security, management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Нова концепція формування економіки знань стала в останнє десятиріччя квінтесенцією або основною сутністю тих динамічних перетворень, які відбуваються в розвитку суспільної діяльності в усьому світі. Вона є чи не основним теоретико-методологічним та науково-практичним підґрунтям політики економічного зростання провідних країн; розкриває нову роль і місце інтелекту людини в суспільстві. У зв'язку з прискоренням темпів розвитку технологій доступність знань та їх впровадження у практику стає найважливішою умовою для участі країни у глобальній конкуренції, особливо в умовах криз.

Знання залишаються тим ресурсом, що набуває значення не лише як рівень інтелектуальних можливостей, а й як економічний ресурс, що стає базисом і засобом створення та впровадження інновацій. За експертними оцінками, вартість інтелектуального потенціалу (ІП) сучасного суспільства перевищує вартість основних фондів традиційних галузей національних економік. Тому з метою модернізації структури регіональної економіки одним із вирішальних пріоритетів для успішного розвитку країни загалом є створення умов і механізмів для ефективного перетворення ІП нації на інтелектуальний капітал.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різні підходи до визначення ролі інтелектуального потенціалу, його компонентів, рівня дослідження та чинників впливу відображено в роботах вітчизняних вчених М. Бутка, О. Власюка, А. Гальчинського, В. Геєця, О. Грішнкової, М. Ігнатенка, І. Каленюк, Е. Лібанової, О. Макарової, О. Нестеренка. Але, незважаючи на такий обсяг досліджень, проблема формування та використання ІП населення, особливо трудових ресурсів, у модернізації структури національної та регіональної економіки не є до кінця вивченою.

Диференціація досліджень різнопредметних проявів інтелектуального потенціалу у різних сферах діяльності людини руйнує цілісність його сприйняття та спричиняє появу великої кількості галузевих і самостійних визначень та понять, що ускладнює розкриття такої категорії, як ІП національної й регіональної економіки. Крім цього, нові вимоги постіндустріального суспільства, тотальна інформатизація всіх процесів діяльності, науково-технічний прогрес та загальна трансформація суспільних відносин вимагають постійного оновлення аспектів, які потребують наукового дослідження, насамперед, оцінки, діагностики, прогнозування та регулювання.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення ролі та напрямів використання інтелектуального потенціалу населення у здійсненні структурної модернізації регіональної економіки.

**ВИКЛАД
ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ
ДОСЛІДЖЕННЯ**

За системного підходу до аналізу й оцінки інтелектуального потенціалу людини як основи інтелектуального потенціалу трудових ресурсів і нації загалом, його ролі у модернізації структури регіональної економіки важливо знати, які засоби діяльності повинен мати особистість, тобто набір її предметних й інтелектуальних функцій, та як ці функції нею реалізуються в певних нормативних та інституційних умовах [1, с. 176]. ІП визначається передусім через оцінку способів мислення і поведінки людини, тобто в який спосіб мислиться та чи інша дія, з чим вона співвідноситься, якій нормі відповідає, як реалізується.

Основною проблемою при дослідженні людського інтелектуального потенціалу є те, що на практиці дослідження трудової й професійної діяльності достатньо чітко відпрацьовані окремі оцінкові й діагностичні процедури виявлення, визначення та виміру соціально-психологічних якостей самих професіоналів, а оцінка та діагностування проявів певних соціально-психологічних якостей людей як особистостей у процесі реальної професійної діяльності практично не наводиться [2, с. 301]. Тому спостерігається протиріччя між наявністю і затребуваністю якостей особистості, а також їх реалізацією в процесі професійної діяльності. Сутність та зміст ІП як у модернізаційній політиці держави, так і в певній її організації щодо регіонів визначається набором функцій, які виконують люди як особистості, предметним змістом їх діяльності [3, с. 302].

Інтелектуальний потенціал є результатом інтеграції дій людини на ментальному (загальне мислення), концептуальному (цінності) та фізичному (відносини) рівнях змісту (знань) та функцій (операційність) у цілісну, системно пов'язану сукупність, що втілюється в особистій, трудовій, суспільній, стратегічній і тактичній професійній або ж управлінській діяльності. Оцінка та організація формування нової якості ІП повинна бути спрямована на розв'язання таких завдань: визначити, проаналізувати і оцінити потенціали діяльності — інтелектуальний, управлінський —

кожного суб'єкта або сукупності суб'єктів, зокрема, в регіональній, галузевій, національній економіці.

Також важливо визначити характеристики групової структури суб'єктів, оцінити ступінь зорганізованості різних команд суб'єктів інтелектуальної діяльності; сформулювати алгоритм формування ІП для певної групи суб'єктів у справі, у даному разі, модернізації структури регіональної економіки; розробити організаційно-практичні рекомендації (суб'єктивна стратегія і тактика поведінки) для суб'єктів, які залучені в процес організаційного забезпечення модернізації (інноваційна діяльність) чи функціонування на різних рівнях провадження інтелектуальної діяльності [4, с. 176].

Щодо особливостей формування власне структури інтелектуального потенціалу можна сказати, що на її елементи здійснює вплив безліч факторів, залежно від рівнів дослідження: країна, регіон, організація, людина. Формування ІП регіональної економіки залежить від трьох груп чинників: природничо-психологічних, економічних та інституційних. До першої групи відносяться відтворення й здоров'я людей, інтелектуально-творчі здібності індивідів, демографічна ситуація в країні та стан довкілля, екологічна безпека та ін. Формування ІП відбувається під впливом не лише природних, а й економічних чинників.

Зазначимо, що їх можна поділити на макроекономічні (рівень соціально-економічного розвитку; державна економічна, соціальна й демографічна політика; рівень освіти і науки, їх фінансування; умови життя і праці, соціальний захист та їх відповідність сучасним вимогам; рівень безпеки громадян) та мікроекономічні (механізм ціноутворення на ринку інтелектуальних продуктів; інноваційна та амортизаційна політика, система оплати праці у сфері інтелектуальної діяльності) [5, с. 80]. Розглядаються також інституційні чинники формування інтелектуального потенціалу, до яких належать інститути, системи законодавчого регулювання інтелектуальної діяльності та механізм захисту об'єктів інтелектуальної власності.

До чинників, які впливають на інтелектуальний потенціал господарюючого суб'єкта, відносяться чинники внутрішнього середовища (мікрорівень), чинники зовнішнього середовища (макрорівень) та егочинники. Основними внутрішніми чинниками є: економічний, технічний, екологічний рівні виробництва; ступінь

задоволеності працею та її безпека й охорона; внутрішньоколективні відносини, а також рівень розвитку інтелектуального середовища на підприємстві.

Серед макрочинників виокремлюється становище підприємств на ринку; соціальний стан громадян у країні та стан громадської думки щодо діяльності колективів, сільських громад, окремих спільнот і соціальних груп тощо [6, с. 49]. Егофактори формуються під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх причин та проявляють свій вплив через емоційно-психологічний стан особистості, рівень розумового та соціального інтелекту, емпатії, здатності продукувати й сприймати нове, мати креативні здібності [7].

Враховуючи сказане, варто вказати, що інтелектуальний потенціал економіки регіонів, як і завдання її структурної модернізації, не є однаковими. Так, в Україні найбільші його обсяги зосереджені у великих науково-освітніх та промислових центрах і регіонах (Столичний, Придніпровський, Харківський та ін.). При цьому він має різну специфіку та структуру, що відповідає середовищу його прояву, яке склалося у тих або інших регіонах. Проте навіть за наявності величезного інтелектуального потенціалу у країні він не завжди використовується раціонально та ефективно для структурної модернізації регіональної економіки [8]. Очевидно, що для його забезпечення потрібні відповідні інститути, належна організація, регулювання та управління.

Зростання ІП визначається, з одного боку, можливостями забезпечувати науку сучасними капітало- і ресурсоемними приладами, апаратами й установками, які є втіленням новітніх досягнень наукової і технічної думки, а з іншого — ключовою роллю сфери освіти й науки у формуванні науково-технічного потенціалу (НТП) та ІП. Саме сфера освіти й науки створює базу для проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), забезпечує суспільство науково-дослідними кадрами, а також готує основу для впровадження результатів НДДКР у виробництво — здійснює підготовку та перепідготовку виробничо-управлінських, технічних та інших кадрів. Розвиток ІП — достатньо складна задача, оскільки передбачає інвестування в умови, коли ефективність і доцільність вкладень прогнозувати на перспективу досить важко [9, с. 146].

Багатьма науковцями інтелектуальний потенціал ототожнюється з інтелектуальним ка-

піталом (ІК). Інтелектуальний капітал — це, насамперед, люди та знання, якими вони володіють, а також їх навички і все те, що допомагає ефективно використовувати знання та навички; це збірне поняття для визначення нематеріальних цінностей, які об'єктивно підвищують ринкову вартість підприємств і корпорацій [10]. Підводячи підсумки в дослідженні генезису наукової думки у фундаментальних та періодичних джерелах про ІП та ІК, варто зазначити наступне: 1) існує велика різноманітність підходів до розуміння ІП та ІК; 2) наявна близькість тлумачень, ототожнення сутності цих понять; 3) спостерігається тісний взаємозв'язок зазначених понять з категоріями "людський потенціал", "людський капітал".

Інтелектуальний потенціал, на нашу думку, може розглядатися як основа для формування інтелектуального капіталу. Поняття "потенціал" (potential) — визначається як приховані можливості, а його власником виступає той, хто володіє достатньою силою для здійснення яких-небудь дій. Потенціальні можливості (інтелектуальні) можуть залучатися і використовуватися повністю, частково або залишатися нереалізованими з певних причин [11, с. 295]. З огляду на зазначене, пропонуються наступні уточнення термінів ІП та ІК. ІП національної економіки — сукупність усіх інтелектуальних активів (ресурсів): людські активи, їх знання, інтелектуальні, творчі та комунікативні здібності, нематеріальні активи, що разом визначають сукупні інтелектуальні можливості і можуть бути використані в процесі функціонування економіки, трансформуючись в інтелектуальний капітал, та дозволяють втілювати нові ідеї, стимулюють соціально-економічний розвиток, а можуть так і залишитися повністю або частково невикористаними.

Під ІК національної економіки розуміється реалізований ІП, тобто сукупність інтелектуальних ресурсів (людський ІК, ІК організації, клієнтський ІК), якими володіє регіон, країна та які використовуються в процесі здійснення економічних рішень, отримуючи сукупний інтелектуальний продукт. За допомогою ІП та ІК забезпечується соціально-економічний та інноваційний розвиток, структурна модернізація регіональної економіки, спостерігається збільшення національного доходу, підвищення конкурентоспроможності країни та регіонів, покращення якості життя людей. ІК в абсолютному значенні розуміється як інтелектуальний продукт у вартісному втіленні [12, с. 274]. Че-

рез аспекти капіталізації людських інтелектуально-творчих і комунікативних здібностей та комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності в національній та регіональній економіці пояснюється більш поширене у фахових джерелах застосування поняття інтелектуального капіталу як синоніму поняття інтелектуального потенціалу.

ВИСНОВКИ

Структурна модернізація регіональної економіки має виняткове значення для сучасної України, яка шукає виходи з фінансових, політичних, соціальних, ресурсних, військових та моральних ризиків і криз суспільства; знаходиться в стані стрімких втрат ринків, територій, обмежень ресурсів і високих витрат на проведення військових операцій, охорону кордонів, підтримку соціальної стабільності з низьким власним технічним та військовим потенціалом у стратегії і тактиці забезпечення національної та регіональної безпеки. Тим більше актуальним та надзвичайно важливим є усвідомлення значення інтелектуального потенціалу суспільства та невикористаних можливостей щодо його реалізації та розвитку в інтересах зміцнення та стабілізації власної економіки, насамперед, через її структурну модернізацію на регіональному рівні. Досягнення таких результатів можливе за умови системних наукових досліджень ІП, які мають кардинально вплинути на теорію і практику формування, використання, відтворення та розвитку інтелектуального потенціалу із зазначеною метою.

Література:

1. Бутко М.П., Попело О.В. Інтелектуальний капітал як чинник модернізації регіонального економічного простору: монографія. Ніжин, Аспект-Поліграф, 2014. 372 с.
2. Попело О.В. Інтелектуальний ресурс як платформа економіки знань в національному і регіональному вимірах. Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право. 2015. № 1. С. 286—291.
3. Романюк І.А. Розвиток сільського зеленого туризму в умовах необхідності диверсифікації сільської економіки. Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку аграрного сектору економіки України: колективна монографія. За заг. ред. А.В. Руснак. Херсон: ТОВ "ВКФ "СТАР" ЛТД", 2017. С. 299—307.
4. Тульчинська С.О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоре-

тико-методологічні аспекти: монографія. Київ, НТУУ "КПІ", 2009. 488 с.

5. Мармуль Л. Методичні підходи до розвитку сільських територій на засадах децентралізації. Економіка АПК. 2016. № 7. С. 80.

6. Тульчинська С.О. Перспективи та домінанти розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів України: монографія. Херсон, Ви-во "ПП Вишемирський В.С.", 2014. 210 с.

7. Ігнатенко М.М. Проблеми та перспективи підвищення зайнятості сільського населення на засадах соціальної відповідальності агробізнесу. Ефективна економіка. № 12. 2015. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?n=12&y=2015> (дата звернення: 16.08.2020).

8. Семикіна М.В., Гунько В.І. Інтелектуальний потенціал та його роль у національній економіці. Економіка і управління. 2011. № 1. URL: http://www.napks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2011/1/p_50_56.pdf. (дата звернення: 16.08.2020).

9. Романюк І.А. Формування мотиваційного механізму як спосіб забезпечення продуктивної зайнятості сільського населення. Вісник СевНТУ, Серія: Економіка і фінанси, 2013. Вип. 138. С. 144—148.

10. Диба Л.М. Сутність понять інтелектуальний потенціал та інтелектуальний капітал як економічних категорій. Економічний вісник університету. 2011. Вип. 17. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Dyba.pdf (дата звернення: 16.08.2020).

11. Marmul L.O., Ignatenko M.M., Ushakov D.S., Kuchyn S.P. Transformation of approaches to determine influence factors in the economic development models. *International Journal of Economics & Business Administration*, vol. VII, iss. 2. 2019. pp. 290—301. (дата звернення: 16.08.2020).

12. Тульчинський Р.В. Детермінанти становлення нового регіоналізму: теорія, методологія, практика: монографія. Херсон, Вид-во "ПП Вишемирський В.С.", 2018. 400 с.

References:

1. Butko, M.P. and Popelo, O.V. (2014), *Intellectual capital as a factor in the modernization of the regional economic space*, Aspekt-Polihraf, Nizhyn, Ukraine.
2. Popelo, O.V. (2015), "Intellectual resource as a platform of knowledge economy in national

and regional dimensions", *Visnyk Donets'koho natsional'noho universytetu. Seriya V. Ekonomika i pravo*, vol. 1, pp. 286—291.

3. Romaniuk, I.A. (2017), "Development of rural green tourism in the conditions of necessity of diversification of rural economy", *Stratehichni napryamy sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Strategic directions of socio-economic development of the agricultural sector of the economy of Ukraine]*, TOV "VKF "STAR" LTD", Kherson, Ukraine, pp. 299—307.

4. Tul'chyns'ka, S.O. (2009), *Intelektual'no-innovatsiyna modernizatsiya ekonomiky Ukrainy: teoretyko-metodolohichni aspekty [Intellectual and innovative modernization of the economy of Ukraine: theoretical and methodological aspects]*, NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine.

5. Marmul', L. (2016), "Methodical approaches to the development of rural areas on the basis of decentralization", *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 80.

6. Tul'chyns'ka, S.O. (2014), *Perspektyvy ta dominanty rozvytku intelektual'no-innovatsiynoyi systemy rehioniv Ukrainy [Perspectives and dominants of development of intellectual-innovative system of regions of Ukraine]*, *Vy-vo "PP Vyshe-myrs'ky V.S."*, Kherson, Ukraine.

7. Ihnatenko, M.M. (2015), "Problems and prospects of increasing the employment of the rural population on the basis of social responsibility of agribusiness", *Efektivna ekonomika*, vol. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=12&y=2015> (Accessed 16 August 2020).

8. Semykina, M.V. and Hun'ko, V.I. (2011), "Intellectual potential and its role in the national economy", *Ekonomika i upravlinnya*, vol. 1, available at: http://www.napks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2011/1/p_50_56.pdf (Accessed 16 August 2020).

9. Romaniuk, I.A. (2013), "Formation of a motivational mechanism as a way to ensure productive employment of the rural population", *Visnyk SevNTU, Seriya: Ekonomika i finansy*, vol. 138, pp. 144—148.

10. Dyba, L.M. (2011), "The essence of the concepts of intellectual potential and intellectual capital as economic categories", *Ekonomichnyy visnyk universytetu*, vol. 17, available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Dyba.pdf (Accessed 16 August 2020).

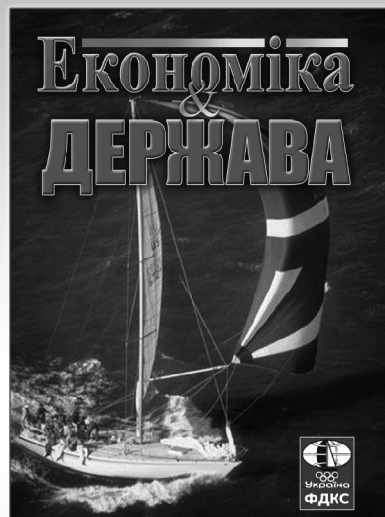
11. Marmul', L.O. Ignatenko, M.M. Ushakov, D.S. and Kuchyn, S.P. (2019), "Transformation of approaches to determine influence factors in the economic development models", *International*

Journal of Economics & Business Administration, vol. VII, no. 2, pp. 290—301.

12. Tul'chyns'kyy, R.V. (2018), *Determinanty stanovlennya novoho rehionalizmu: teoriya, metodolohiya, praktyka [Determinants of formation of new regionalism: theory, methodology, practice]*, *Vyd-vo "PP Vyshe-myrs'ky V.S."*, Kherson, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2020 р.

**Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»**

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

наукове фахове видання України

З ПИТАНЬ ЕКОНОМІКИ

(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1643

Спеціальності – **051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.**

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73